

UOT: 81:001.12/18

<https://doi.org/10.59849/2409-4838.2026.1.32>

AZƏRBAYCAN DİLİNİN NAXÇIVAN REGIONUNA MƏXSUS ATALAR SÖZLƏRİ İLƏ İNGİLİS DİLİNDƏ TABELİ MÜRƏKKƏB CÜMLƏLƏRİN MÜQAYİSƏLİ SİNTAKTİK TƏHLİLİ

Gülvira Cəlal qızı Abbasova

AMEA-nın Naxçıvan Bölməsi, Naxçıvan, Azərbaycan
gulvira_abbasova@mail.ru

Bu məqalədə Azərbaycan (Naxçıvan bölgəsi) və ingilis dilində folklorun mühüm tərkib hissəsi olan atalar sözlərinin sintaktik xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Məqsəd hər iki dildə tabeli mürəkkəb cümlə formasında işlənən atalar sözlərinin budaq cümlələrinin növlərini müəyyən etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisəli şəkildə təqdim etməkdir. Tədqiqat nəticəsində atalar sözləri budaq cümlələrinin növlərinə görə qruplaşdırılmış və hər iki dilin sintaktik strukturları müqayisəli təhlil edilmişdir. Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsinin atalar sözləri və ingilis dilindəki analoji atalar sözləri lingvistik baxımdan araşdırılmışdır. Araşdırmada yalnız akademik nəşrlər və konkret bibliografik mənbələrdən seçilmiş atalar sözləri normativ variantları üzrə təhlil edilmişdir. Tədqiqat nəticələri dilçilər, folklorşünaslar və müqayisəli dilçiliklə maraqlanan tədqiqatçılar üçün faydalı məlumatlar təqdim edir.

Açar sözlər: cümlə üzvləri, baş cümlə, budaq cümlə, sintaksis, struktur

GİRİŞ

Folklor hər bir xalqın mədəniyyətini və tarixi təcrübəsini əks etdirən zəngin bir qaynaqdır. Xüsusilə atalar sözləri xalqın düşüncə tərzini, əxlaqi dəyərlərini və gündəlik həyat təcrübələrini qısa, lakin məzmunlu şəkildə ifadə edir. Sintaksisin məşğul olduğu ən başlıca məsələlərdən biri də cümlə probleimidir. Azərbaycan və ingilis dillərindəki atalar sözlərinin sintaktik strukturlarının müqayisəli təhlili dilin quruluşunu, mürəkkəb cümlə formalarını və budaq cümlələrinin funksiyalarını daha dərindən anlamağa imkan verir. Naxçıvan bölgəsinin atalar sözlərinin xüsusi lingvistik xüsusiyyətləri regionun dialektoloji və folklor xüsusiyyətləri ilə bağlı yeni məlumatlar təqdim edir. Məqaləmizdə mürəkkəb cümlənin kifayət qədər geniş növü olan tabeli mürəkkəb cümlə və onun növlərinin təsnif olunduğu atalar sözlərindən bəhs edəcəyik. İngilis dilində mövcud olan tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümlələr baş cümləyə münasibətinə görə müxtəlif funksiya daşıyırlar. Azərbaycan dilində də həmçinin, tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri bir-birilə bağlayıcılar, bağlayıcı sözlər, intonasiya vasitəsilə bağlanır. Budaq cümlələrin daşdığı sintaktik funksiyalar, təxminən cümlə üzvlərinə bənzəyir. Buna uyğun olaraq budaq cümlələr aşağıdakı qruplara ayrılır. 1) Mübtədə budaq cümləsi; 2) predikativ budaq cümləsi; 3) tamamlıq budaq cümləsi; 4) zərflik budaq cümləsi; 5) təyin budaq cümləsi.

Azərbaycan dilində isə budaq cümlənin növləri aşağıdakı kimidir:

1) mübtədə budaq cümləsi 2) xəbər budaq cümləsi 3) tamamlıq budaq cümləsi 4) təyin budaq cümləsi 5) zərflik budaq cümləsi.

Məqalədə təqdim olunan təhlillər, həmçinin dil öyrənənlər, tədqiqatçılar və folklorşünaslar üçün praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

ƏSAS HİSSƏ

İndi isə tabeli mürəkkəb cümlənin növlərinə aid olan atalar sözlərinə ayrı-ayrılıqda nəzər salaq. Mübtədə budaq cümləsinin baş cümlənin mübtədasi olması faktı hər iki dil üçün də ortaq xüsusiyyət təşkil edir. Yəni budaq cümləni baş cümlədən ayırdıqda cümlə mübtədasi qalır. Mübtədasi

olmadan cümlənin varlığından danışmaq olmaz. Bunun üçün də tərkibində mübtədə budaq cümləsi olan tabeli mürəkkəb cümlələri qəti olaraq iki hissəyə - baş və budaq cümləyə ayırmaq olmaz. Mübtədə budaq cümləsi formasında işlənən atalar sözlərinin bir çox nümunələrinə ingilis və Naxçıvan folklorunda rast gəlinir.

İngilis dilində:

“He who laughs last thinks slowest” [9, s. 132] – Son gülən zəif düşünəndir.

“He that will eat the kernel must crack the nut” [8, s. 153] – Könlü balıq istəyən quyruğu suda gərək.

“That which was bitter to endure may be sweet to remember” [7, s. 116] – Pis günlərin belə xatirəsi bəzən şirin olur.

“He knows best what good is that has endured evil” [1, s. 77] – Yaxşının qədrini pisə dözən bilər.

“Who chatters to you, will chatter of you” [1, s. 164] – Başqasından qeybət edən, səndən də başqasına qeybət edəcəkdir.

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“Nə yazılıb, o olacaq” [5, s. 7].

“Adamın başına nə gəlsə, dilindədir” [6, s. 120].

“Qızılgülə nə ad versən, yenə həmin ətri verəcək” [6, s. 129].

“Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına” [6, s. 148].

“Hər nə gedər bağdan gedər, bağbandan nə gedər?” [6, s. 160].

“Elə olur ki, yarpaq batır, daş uçur [3, s. 98].

Predikativ budaq cümləsi tabeli mürəkkəb cümlə daxilində predikativ funksiya daşıyır. Yəni budaq cümlə eyni zamanda baş cümlənin xəbərinin predikatı olur. Predikativ budaq cümləsi baş cümləyə bağlayıcı, bağlayıcı əvəzlilik və bağlayıcı zərflərlə bağlanır.

İngilis dilində:

“Handsome is that handsome does” [1, s. 74] – Əməli gözəl olana gözəl deyərlər.

“That’s where the shoe pinches” [1, s. 139] – İndi bildim ki, bəla hardan gəlir, daş hardan düşür.

“Children are what you make them” [7, s. 116] – Ot kökü üstə bitər.

Azərbaycan dilində budaq cümlənin bu növünə uyğun olanı xəbər budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə hesab olunur. Bütün araşdırmalarda qeyd olunur ki, xəbər budaq cümləsi baş cümlədə işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan xəbəri izah edir. Xəbər budaq cümləsi şəklində ifadə olunan Naxçıvan atalar sözlərinə misal olaraq aşağıdakı nümunələri göstərmək olar.

“Birlik harada, dirilik orada” [5, s. 7].

“İt nədir ki, yunu nə ola?” [6, s. 139].

“Bir odu gedib qubux qaldırasan, bir də odu ki, qırmızı isdöl sahabı olasan” [3, s. 242].

Tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlədə budaq cümlənin aydınlaşdırdığı feillər şəxslilik və şəxssiz forma ilə ifadə oluna bilər. Həmçinin tamamlıq budaq cümləsi ilə ifadə olunan atalar sözləri və zərbi məsələrdə də bu feilləri nəzərdən keçirdikdə bizə məlum olur ki, ingilis dilində tamamlıq budaq cümlələri baş cümlənin məsdərlə ifadə olunan mübtədəsini, sadə feili xəbəri, mürəkkəb feili xəbərin məsdərlə ifadə olunan hissəsini, cerundla ifadə olunan mürəkkəb ismi xəbərin tərkib hissəsini, cerundla ifadə olunan tamamlığı, məsdərlə, cerundla, feili sifətlə ifadə olunan təyini izah edir.

İngilis və Azərbaycan dillərinin tamamlıq budaq cümlələrində budaq cümlənin baş cümləyə bağlanma vasitələri müxtəlifdir. Bu fərqlilik isə ingilis dilinin flektiv-analitik, Azərbaycan dilinin isə aqlütinativ-sintetik quruluşlu dil olması ilə əlaqədardır. Tamamlıq budaq cümləsi formasında işlənən ingilis atalar sözləri bağlayıcılarla (*that, if, whether, lest*), bağlayıcı sözlərlə (bağlayıcı əvəzliliklər: *who, whom, whose, what, which, whoever, whatever, whichever, bağlayıcı zərflər: where, wherever, when, whenever, why, how* və s.), sözlüklərlə (*about, for, after, before, to, except, of* və s.), tabelilik intonasiyası ilə bir-birinə bağlanır. Tamamlıq budaq cümləli Naxçıvan atalar sözlərində

isə ki bağlayıcısı, kim, nə, hər nə, hər kim, hər kəs, nə qədər, nə təhər və s. bağlayıcı sözləri ilə, təbəllik intonasiyası, sa, sə, mı, mi, mu, mü şəkilçiləri vasitəsilə də yarana bilər.

İngilis dilində:

“Never put off till tomorrow *what* you can do today” [1, s. 117] – Bugünün işini sabaha qoyma.

“Never try to prove *what* nobody doubts” [1, s. 118] – Heçkəsin şübhə etmədiyi bir şeyi sübut etməyə çalışma.

“*Whom* God would ruin, he first deprives of reason” [1, s. 165] – Allah kimi məhv etmək istəsə, əvvəlcə onun aqlını əlindən alar.

“A straw shows *which* way the wind blows” [1, s. 37] - Saman küləyin hansı tərəfə əsdiyini göstərir.

“Do *what* is right, come what may” [1, s. 53] - Nə olusa-olsun haqq yolundan dönmə.

“He knows *how many* beans make five” [1, s. 78] - İtin dilini bilir, cəhənnəmin yolunu.

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“Deyillər ki, el dəliyə həsrətdi, biz də ağıllıya” [3, s. 242].

“Daş yarana dedilər: nə ağır iş görürsən” [3, s. 238].

“Kasıb dər ki, dövlətdi çörəyimi yeyir” [3, s. 96].

“Can nə çəkirə, dil üzünən çəkir” [3, s. 101].

“Taraqqa satan deyər hər gün yeddiyənin olsun” [2, s. 277].

İngilis dilində təyin budaq cümləsi *which? what? – hansı?* suallarına cavab verir və təyin etdiyi sözdən sonra işlənir. Azərbaycan dilində təyin budaq cümləsi baş cümlənin bir qisminə aid olur, onun yanında işlənməyən təyinin əvəzinə işlənir.

İngilis dilində:

“He must have a long spoon that sups with the devil” [1, s. 78] – Bəylə dostluq edənin darvazası gen gərək.

“It is a silly fish that is caught twice with the same bait” [1, s. 94] – Eşşək palçığa bir dəfə batar.

“All are not friends that speak us fair” [1, s. 29] - Hər üzə gülən dost olmaz.

“The dog that fetches will carry” [1, s. 142] – Başqasının sirrini sənə deyən, sənin də sirrini başqasına deyəcək.

“Everything comes to him who waits” [8, s. 156] - Səbr edən dərviş muradına ərmiş

“A fool is a man who is wise too late” [7, s. 116] - Axmaq o adamdır ki, cox gec ağıllanır.

“A fool may throw a stone in a well which a hundred wise men cannot pull out” [1, s. 22] - Dəli quyuya bir daş atdı, yüz ağıllı onu çıxara bilmədi.

“A thing you don't want is dear at any price” [1, s. 38] -Ehtiyacın olmayan şey hər qiymətə bahadır.

“The evils we bring on ourselves are hardest to bear” [1, s. 142] – Ən böyük bəla insanın öz başına açdığı bəladır.

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“Ağıl bir dağdır ki, oradan uzaxlar görünər” [4, s. 110].

“Əxlaq elə bir güzğüdüdür ki, burada hərə öz simasını göstərir” [4, s. 110].

“Daş dəysin o başa ki, tamahın sözü ilə oturub, durur” [4, s. 110].

“Qadın var arpa ununnaş aş edər, qadın var buğda ununnaş daş edər” [4, s. 110].

İngilis dilində zərflik budaq cümlələri, bir qayda olaraq, baş cümləyə tabelilik bağlayıcıları ilə bağlanır. Şərt budaq cümləsi isə həm bağlayıcı ilə, həm də bağlayıcısız bağlana bilər. Zərfliklər kimi, zərflik budaq cümlələri də ifadə etdikləri mənaya görə təsnif edilir. Bunlar: zaman budaq cümləsi, yer budaq cümləsi, səbəb budaq cümləsi, məqsəd budaq cümləsi, şərt budaq cümləsi, güzəşt budaq cümləsi, nəticə budaq cümləsi, müqayisə budaq cümləsi və tərz-i-hərəkət budaq cümləsidir. Azərbaycan dilində isə zərflik budaq cümləsinin növləri belə qruplaşdırılır: tərz-i-hərəkət budaq cümləsi, zaman budaq cümləsi, yer budaq cümləsi, kəmiyyət budaq cümləsi, səbəb budaq cümləsi, məqsəd budaq cümləsi, şərt budaq cümləsi, qarşılaşdırma budaq cümləsi.

Həm ingilis, həm də Azərbaycan dilində zaman budaq cümləsi formasında işlənən atalar sözlərində budaq cümlə zaman zərfliyi funksiyasındadır. Yəni, zaman budaq cümləsi baş cümlədəki hərəkətin zamanını bildirir. İngilis dilində zaman budaq cümləsi baş cümləyə *before, after, till, when, while, as, as soon as, as long as, since, until, whenever* və s. bağlayıcılarından biri vasitəsilə bağlanır. Azərbaycan dilində isə zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin tərkibində *onda, o zaman, o vaxt* qəlib sözlərindən biri iştirak edir və belə budaq cümlə baş cümləyə ya *ki* bağlayıcısı ilə ya da *o zaman ki, o gün ki, o vaxt ki, nə zaman ki, onda ki, haçan ki, elə ki* və s. bağlayıcı sözlərindən biri vasitəsilə düzəlir. Aşağıda qeyd olunan zaman budaq cümləsinə aid atalar sözləri və zərbi-məsəllərin hər biri aydın şəkildə təzahür edən subyekt – predikat strukturuna malikdir və asılı hissə zaman zərfliyi funksiyasını daşıyır.

İngilis dilində:

“It is too late to husband when all is spent” [1, s. 98] – İş-işdən keçdikdən sonra əl-ayağa düşmək faydasızdır.

“Learn to say before you sing” [1, s. 101] – Əvvəl danışmağı öyrən, sonra oxuyarsan.

“Never cackle till your egg is laid” [1, s. 115] – Çayı keçməmiş hop demə.

“When the cat is away, the mice will play” [1, s. 162]– Pişik öləndə siçanlar bayram edər.

“A fool when he is silent is counted wise” [1, s. 23] - Dəli ağzın açıb danışmayanda ağıllı sayılır.

“A liar is not believed when he speaks the truth” [1, s. 28] -Yalançının evi yandı, heç kəs ona inanmadı.

“Make hay while the sun shines” [1, s. 107] -Dəmiri isti-isti döyərlər.

“Before you make a friend, eat a bushel of salt” – Dostluq etmək istəyən onunla bir kisə duz yeməlidir.

“A friend is never known till a man has need” [1, s. 23] - Dost dar gündə tanınar.

“Cast not a clout ere [before] May be out” [1, s. 46] - May çıxmamış soyunma.

“Catch the bear before you sell its skin” [1, s. 46] -Arxı tullan sonra “hop” de.

“Pride goes before, shame follows after” [1, s. 130] – Lovğalığın ardınca utanc gələr.

“The cat shuts its eyes while it steals cream” [1, s. 140] - Dəvəquşu başını salıb kola,quyruğundan xəbəri yox.

“Life is not bad when you have bread”–Güzəranın yaxşıdırsa, demək, həyat yaxşıdır [9, s. 132]

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“İnsan məzara qoyulanda yox, dostları onu tərk edəndə ölür” [4, s. 109].

“Elə ki, işin düşdü arvada, ölən gününü sal yada” [6, s. 134].

Yer budaq cümləsi formasında olan atalar sözlərində isə budaq cümlə baş cümlədəki hərəkətin icra yerini bildirir və *where* və ya *wherever* bağlayıcıları ilə baş cümləyə bağlanır. Azərbaycan dilində isə yer budaq cümləsi baş cümləyə *hara, haraya, harada, haradan, o yerdə ki, o yerə ki, o yerdən ki, bir yerdə ki* və s. bağlayıcı sözləri vasitəsilə bağlanır.

İngilis dilində:

“Fools rush in where angels fear to tread” [1, s. 68] – Dəliyə divan yoxdur və ya Dəliyə hər gün bayramdır.

“Home is where the heart is” [1, s. 87] – Yarım haradadırsa, yurdum da oradadır.

“Faults are thick where love is thin” [1, s. 65] - Məhəbbət zəif olan yerdə qüsür böyük olar.

“Put your foot down where you mean to stand” [1, s. 131] - Adam tüpürdüyünü yalamaz.

Azərbaycan dilində (Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında):

“Keçi hara dırmansa, oğlağı da ora dırmanar” [4, s. 112].

“Eşşək bir yerdə palçığa batsa, ölsə də ora girməz” [6, s. 134].

“Harda aş, orda baş” [6, s. 159].

Səbəb budaq cümləsi şəkildə olan atalar sözü və zərbi məsəllərdə budaq cümlə baş cümlədəki baş vermiş hərəkətin səbəbini izah edir və baş cümləyə *as, since, because, for the reason that, seeing that* və s. bağlayıcılarından biri vasitəsilə bağlanır. Azərbaycan dilində isə səbəb budaq cümlə-

si baş cümləyə intonasiya, *ki* bağlayıcısı və səbəb bağlayıcılarından biri (çünki, ona görə ki, ondan ötrü ki, o səbəbə ki) vasitəsilə bağlanır.

İngilis dilində:

“The devil knows many things because he is old” [1, s. 141] - Təcrübəli adam çox bilir.

“As you make your bed so you must lie in it” [9, s. 132] – Nə tökərsən aşına, o çıxar qaşığına.

Azərbaycan dilində (Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında):

“Ərik bağın yoxdu ki, biləsən sığırcın necə quşdu” [2, s. 275].

“Şah ilə şilə pilav yemirəm əngim əngisi yağa (yaxud: bıqlarım) batar” [2, s. 281].

“Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu” [6, s. 161].

Məqsəd budaq cümləsi formasında olan atalar sözlərində isə budaq cümlə baş cümlədəki hərəkətin icra məqsədini bildirir. İngilis dilində bu növ budaq cümlələr isə baş cümləyə *so that, that, in order that* bağlayıcılarından biri ilə bağlanır. Azərbaycan dilində isə intonasiya və *ki* bağlayıcısı vasitəsilə bağlanır və baş cümlədə *ona görə, onun üçün, ondan ötrü, o məqsədlə* qəlib sözlərindən biri işlənir.

İngilis dilində:

“He goes long barefoot *that* waits for dead men’s shoes” [1, s. 76] – Qonşuya ümid olan şamsız qalar.

Azərbaycan dilində (Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında):

“Dilindəkin tullama, özaa düşman qazanma” [2, s. 275].

“Təki çalan olsun oynayan tapılar” [2, s. 277].

“Axmax qabaxda durur ki, hamı onu görsün.

“Ağıllı dalda durur ki, o hamını görsün” [3, s. 240].

“Ölü kimi ölgünən, mürdəşir kimi yuyam” [3, s. 240].

“Aya o qədər baxma ki, düşsün ayağının altına” [2, s. 279].

“Əlini qısa elə ki, dilin uzun olsun” [6, s. 136].

“Şerti şumda kəsək ki, xırmanda yaba davası olmasın” [6, s. 163].

Nəticə budaq cümləsi baş cümlədəki baş vermiş hərəkətin nəticəsini bildirir və baş cümləyə *so ... that, that, such ... that* bağlayıcılarından biri vasitəsilə bağlanır.

Müasir ingilis dilində müqayisə budaq cümləsi ilə ifadə olunan atalar sözləri və zərbi məsəllər baş cümlədəki hərəkətlə budaq cümlədə ifadə olunan hərəkətin müqayisəsini bildirir. Bu növ budaq cümlələr baş cümləyə *the more ... the less, the more ... the more, as though, than, as, as ... as, not so ... as, as if*, bağlayıcılarından biri ilə bağlanır. Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlənin qarşılaşdırma budaq cümləsində də baş cümlə ilə budaq cümlənin məzmununu qarşılaşdırılır. Qarşılaşdırma budaq cümləsində baş cümlə budaq cümləyə *sa² şəkilçisi + da², belə* ədatları, *hərçənd, hərçənd ki* bağlayıcıları və ya *nə qədər* bağlayıcı sözü vasitəsilə düzəlir.

İngilis dilində:

“Put your hand no further than your sleeve will reach” [1, s. 131] - Ayağımı yorğanına görə uzat.

“A fool may ask more questions in an hour than a wise man can answer in seven years” [1, s. 22] - Dəlinin bir saata verdiyi suala ağıllı yeddi ilə cavab verə bilməz.

“More haste, less speed” [1, s. 112] – Tələsən təndirə düşər.

“Greater the crime, higher the gallows” [1, s. 73] - Cinayət nə qədər böyük olsa, cəzası da o qədər ağır olar.

“The devil is not so black as he is painted” [1, s. 141] – Hər şey göründüyü qədər çətin deyil.

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“Qızıldan tikilmiş ayaqqabı da olsan, hamı deyəcək: - Səni ayağa geyillər” [4, s. 110].

“Pis adam kömür kimidir, yandırılmasa da qaraldıb ləkələyir” [4, 111].

“Dağ nə qədər uca olsa da, el üstündən yol salar” [2, s. 276].

“Dağ da olsan bağa daldalan” [2, s. 275].

“Yüz bilici olsan yenə bir bilməznən danış” [2, s. 281].

Şərt budaq cümləsinin işləndiyi atalar sözü və məsəllərdə isə budaq cümlə baş cümlədəki hərəkətin icra şərtini bildirir. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlədə *if, unless, suppose, on condition, providing, provided [that]* və s. bağlayıcılarından biri vasitəsilə düzəlir. Azərbaycan dilində də şərt budaq cümləsi baş cümlədəki hərəkəti müəyyən şərtlə bağlayır.

İngilis dilində:

“If all are good lasses, but whence come the bad wives?” [8, s. 156] - Əgər bütün qızlar yaxşıdırsa, pis arvadlar hardan gəlir?.

“If it were not for hope, the heart would break” [1, s. 90] - Ümid olmasaydı, ürək partlayardı.

“If you tend to your garden, it will blossom” [7, s. 116] - Bağa baxarsan bağ olar, baxmasan dağ olar.

“If a donkey bray at you, don't bray at him” [1, s. 89] - Anqıran eşşəyin başına döyməzlər.

Azərbaycan dilində [Naxçıvan folklor örnəkləri əsasında]:

“Yağlı əlin var sürt başına, basin yağlısa sox ocağa” [2, s. 283].

“Qonağa hörmət elə, əgərçi kafir olsa” [2, s. 283].

“Köpəyin duası keçsəydi, havadan sümük yağardı” [3, 102].

“Qusduğum qandırsa, qızıl tas nəyimə gərəkdir” [6, s. 130].

“Çobanın könlü olsa, təkədən pendir tutar” [6, s. 161].

İngilis dilində güzəşt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə ilə ifadə olunan atalar sözləri və zərbi məsəllərdə budaq cümlə baş cümlə də fikrə qarşı duran və ya ona güzəştə gedən fikri ifadə edir. Güzəşt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə baş cümləyə *though, although, even though, even if, as, whoever, whatever, whichever, however* və s. bağlayıcılarından biri vasitəsilə bağlanır. Tədqiqatımızda, güzəşt budaq cümləsi formasında olan və tərkib üzvləri bağlayıcısız bağlanmış atalar sözlərinin bəzi nümunələrinə də rast gəldik. Azərbaycan dilinin ənənəvi sintaktik təsnifatlarında “güzəşt budaq cümləsi” ayrıca struktur tipi kimi sabitləşdirilməmişdir. Lakin bu, güzəşt münasibətinin dildə mövcud olmaması anlamına gəlmir. Güzəşt semantikasını Azərbaycan dilində funksional baxımdan qarşılaşdırma budaq cümlələri, şərt konstruksiyaları və “-sa da”, “hərçənd”, “hərçənd ki”, “belə olsa da” kimi bağlayıcı vasitələr vasitəsilə ifadə olunur.

Bu baxımdan, ingilis dilində concessive clause kimi təsnif edilən konstruksiyaların Azərbaycan dilində birbaşa terminoloji ekvivalenti olmasa da, onların semantik-funksional qarşılıqları mövcuddur. Buna görə də müqayisə zamanı məsələ terminoloji paralellik əsasında deyil, funksional-semantik uyğunluq müstəvisində dəyərləndirilməlidir.

İngilis dilində:

“No man loves his fetters be they made of gold” [1, s. 120] – Qandal qızıldanda da olsa, heç kəs onu taxmaq istəməz.

Tərzi-hərəkət budaq cümləsi isə baş cümlənin tərzi-hərəkət zərfliyi funksiyasına malik olur və baş cümləyə *as, as if, as though* bağlayıcılarından biri vasitəsilə bağlanır. İngilis atalar sözləri arasında tərzi-hərəkət budaq cümlə şəklində olub, lakin bağlayıcısız işlənən nümunələrə rast gəlmək mümkündür.

One half of the world does not know how the other half lives [1, s. 125] – Toxun acdan nə xəbəri.

Azərbaycan dilində də ingilis dilində olduğu kimi tərzi hərəkət budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə baş cümlədəki hərəkətin tərzini, icra vəziyyətini bildirir və tərkibində *elə, belə, o cür* kimi qəlib sözlər işlənir. Belə tabeli mürəkkəb cümlələr baş cümləyə ya *ki* bağlayıcısı vasitəsilə, ya da *necə, nə cür, necə ki, hər necə* bağlayıcı sözlər vasitəsilə bağlanır.

“İt hürdü, çərçi gəldi, elə bildim elçi gəldi” [2, s. 275].

“Şələnə elə bağla götürəndə gücün çatsın” [2, s. 282].

“Öylə ye ki, həmişə yeyəsən” [2, s. 281].

Azərbaycan dilində ingilis dilindən fərqli olaraq tabeli mürəkkəb cümlənin kəmiyyət budaq cümləsi növü də mövcuddur. Kəmiyyət budaq cümləsi baş cümlədə baş vermiş hərəkətin miqdarını bildirir. Tabeli mürəkkəb cümlənin kəmiyyət budaq cümləsi *nə qədər, hər nə qədər* bağlayıcı sözləri və *o qədər, bir o qədər, bir elə* qarşılıq sözləri vasitəsilə düzəlir. Azərbaycan dilində kəmiyyət budaq cümləsində işlənən bağlayıcı söz və qarşılıq sözlər ingilis dilində müqayisə budaq cümləsində işlənən “the more... the more” bağlayıcısı ilə üst-üstə düşür təşkil edir. Bunu aşağıda qeyd etdiyimiz atalar sözlərində də müşahidə edə bilərik.

“At nə qədər dəlilix eləsə bir özünə vırar, iki yerə vırar” [3, s. 105].

“O qədər ölmədik ki, gordan carçımız gəldi” [2, s. 279].

“Aya o qədər baxma ki, düşsün ayağının altına” [2, s. 279].

“Dəvə nə qədər ölü olsa da, dərisi bir eşşəyə yüküdür” [6, s. 131].

“Sirkə nə qədər tünd olsa, öz qabını sındırır” [6, s. 152].

YEKUN NƏTİCƏ

Apardığımız müqayisəli sintaktik təhlil nəticəsində aşağıdakı elmi qənaətlərə gəlmək olar:

1. Həm Naxçıvan, həm də ingilis atalar sözləri tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarına malikdir və budaq cümlələr müxtəlif sintaktik funksiyaları daşıyır: mübtəda, predikativ/xəbər, tamamlıq, təyin, zərflik, tərzi-hərəkət, kəmiyyət, şərt, nəticə, müqayisə və (yalnız ingilis dilində) güzəşt budaq cümlələri.
2. Budaq cümlələrin baş cümləyə bağlanma vasitələri dillər üzrə fərqlidir. İngilis dilində bağlayıcılar daha çox flektiv-analitik quruluşlu (*that, if, whether, who, which, as, though* və s.) formadadır. Azərbaycan dilində isə bağlayıcı sözlər, intonasiya və morfoloji şəkilçilər (*ki, kim, nə, sa, sə, mı, mi, mu, mü* və s.) ilə ifadə olunur.
3. Regional xüsusiyyətlər Naxçıvan atalar sözlərinin sintaktik strukturunda aydın görünür: məsələn, kəmiyyət budaq cümləsi yalnız Azərbaycan dilində mövcuddur, güzəşt budaq cümləsi isə yalnız ingilis dilində təzahür edir. Bu, hər iki dilin struktur tipologiyası və folklor ənənələri ilə bağlıdır.
4. Zərflik budaq cümlələri (*zaman, yer, səbəb, məqsəd, şərt, tərzi-hərəkət*) hər iki dildə baş cümlədəki hərəkətin kontekstini dəqiqliklə göstərir, lakin bağlanma vasitələri və ifadə formaları dillər üzrə fərqlilik göstərir.
5. Tədqiqat sübut edir ki, Naxçıvan və ingilis folklor mətnlərindəki atalar sözləri yalnız semantik deyil, eyni zamanda sintaktik zənginliyə malikdir və dil tipologiyası ilə bağlı müqayisəli təhlil onların unikal xüsusiyyətlərini ortaya qoyur.

Beləliklə, hər iki dildə tabeli mürəkkəb cümlələr və budaq cümlə növlərinin müqayisəsi regional və tipoloji xüsusiyyətlərin elmi olaraq sistemli şəkildə təhlilinə imkan yaradır, dil və folklor araşdırmaları üçün zəngin müqayisəli material təqdim edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasquliyev, T. İngilis atalar sözləri və onların Azərbaycanca, rusca qarşılıqları / T. Abbasquliyev. – Bakı: Elm nəşriyyatı, – 1981. – 209 s.
2. Azərbaycan folklor antologiyası. Naxçıvan folkloru: [3 cilddə] / tərt. ed.– M. Cəfərli, R. Babayev – Naxçıvan: “Əcəmi” NPB, c. 1. – 2010. – 511 s.
3. Azərbaycan folklor antologiyası. Naxçıvan folkloru: [3 cilddə] / tərt. ed. M. Cəfərli, R. Babayev – Naxçıvan: “Əcəmi” NPB, c. 2. – 2011. – 496 s.
4. Azərbaycan folklor antologiyası. Naxçıvan folkloru: [3 cilddə] / tərt. ed. M. Cəfərli, R. Babayev – Naxçıvan: “Əcəmi” NPB, c. 3. – 2012. – 560 s.
5. Dənziyeva, K. Folklor materiallarının dilində tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarının komponentlərini bağlayan vasitələr // – Bakı: Filologiya məsələləri jurnalı, – 2024. № 1, – s. 3-10.

6. Əhmədov, M. Naxçıvan şivələrinin lüğəti. Atalar sözləri / M. Əhmədov. – Bakı: Atilla nəşriyyatı, – 2001. – 170 s.
7. Həşimova, N. İngilis dilində şəxsiyyəti səciyyələndirən atalar sözləri və zərb-məsəllərin sintaktik xüsusiyyətləri və onların Azərbaycan dilinə tərcümə variantları // – Bakı: Filologiya məsələləri jurnalı, – 2023. № 13, – s. 112-117.
8. Qədirova, G., Pirməmmədova, A. İngilis dilində atalar sözlərinin struktur, leksik, semantik və qrammatik xüsusiyyətləri və Azərbaycan dilinə tərcümə yolları // – Bakı: İpək yolu jurnalı, – 2022. № 4, – s. 150-157.
9. Tahirov İ., İngilis atalar sözlərində universal və milli-mədəni xüsusiyyətlər // – Lənkəran: Lənkəran Dövlət Universiteti Elmi Xəbərlər jurnalı. Humanitar Elmlər seriyası, – 2020. – s. 131-134.

SYNTACTIC ANALYSIS OF SUBORDINATE CLAUSES IN AZERBAIJANI (NAKHCHIVAN REGION) AND ENGLISH PROVERBS

G.J. Abbasova

This article investigates the syntactic features of proverbs in Azerbaijani (Nakhchivan region) and English, which constitute an essential part of folklore in both languages. The study aims to identify the types of subordinate clauses used in complex proverbs and to compare their similarities and differences. Proverbs are categorized according to the types of subordinate clauses, and the syntactic structures in both languages are analyzed comparatively. The scientific novelty of this research lies in the fact that, for the first time, Azerbaijani proverbs from the Nakhchivan region and their English equivalents are examined from a linguistic perspective. Only proverbs selected from academic publications and verified against normative sources are included. The findings provide valuable insights for linguists, folklorists, and scholars of comparative linguistics.

Keywords: *parts of the sentence, main clause, subordinate clause, syntax, structure*

СИНТАКСИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ПОСЛОВИЦАХ НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ (НАХИЧЕВАНСКИЙ РЕГИОН) И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Г.Дж. Аббасова

В статье исследуются синтаксические особенности пословиц на азербайджанском (Нахичеванский регион) и английском языках, являющихся важной частью фольклора. Цель исследования – определить типы придаточных предложений в сложных пословицах и сравнить их сходства и различия. Пословицы классифицированы по типам придаточных предложений, а синтаксические структуры обоих языков проанализированы сравнительно. Научная новизна заключается в том, что впервые азербайджанские пословицы Нахичеванского региона и их английские аналоги рассмотрены с лингвистической точки зрения. В исследование включены только пословицы, отобранные из академических публикаций и проверенные по нормативным источникам. Результаты представляют интерес для лингвистов, фольклористов и исследователей сравнительной лингвистики.

Ключевые слова: *части предложения, главное предложение, придаточное предложение, синтаксис, структура*